

"SİVAS BİR YÜZÜKSE GÖKMEDRESE ONUN KAŞIDIR" GÖKMEDRESE VE HAYAT AĞAÇLARI

Müjgân Üçer

ANADOLU SELÇUKLULARI MİMARİ SÜSLEMEDE HAYAT AĞACI MOTİFİNİ TUTKUYLE KULLANMIŞLARDIR. EVRENİN DİREĞİ, BARIŞIN, BEREKETİN, HİKMETİN VE SONSUZLUĞUN SEMBOLÜ OLAN HAYAT AĞACI, DEVLETİN KORUYUCU GÜCÜNÜ DE TEMSİL EDER.

Filiz Beğli'nin İncirözü'den Gökmedrese için taçkapısındaki hayat ağacı.

Sivas, Selçuklu Türkiye'sinin "Daru'l-Âlá" (Yücelik Beldesi) unvanlı şehri, Anadolu Selçuklularının Konya'dan sonra, Kayseri gibi ikinci başkentlerinden biridir. 1271 yılında, birbiriyle yarışmasına Sivas'ın ufkunda yükselmiş olan anıtsal üç yapı; Gökmedrese (Sâhibiyye Medresesi), Çifte Minareli Medrese (Vezir Şemseddin Medresesi, Dâruulhadis) ve Burûciye Medresesi Sivas'a vurulmuş üç Selçuklu mührü olarak günümüze ulaşmış bulunuyor. Dönemin âlimleri, bilginin, eğitimin ve sanatın zirvesindeki bu kurumlarda eserler veriyor, öğrencilerini yetiştiriyorlardı. Sivas, medreseleri ve bilim adamlarının çokluğu sebebiyle haklı olarak, "Darü'l-ulemâ" (Bilginler Şehri) olarak bilimin de başkenti idi.

Taş, tuğla ve çiniye yansıyan şiir

Gökmedrese, mimarisi, taş bezemeleri ve çinileriyle süsleme sanatlarının bütünleştiği müstesna bir eser; taş, tuğla ve çininin birlikte kullanıldığı "Sivas Üslubu" denilen türün benzersiz örneklerinden biridir. Sivas halkının "Gökmedrese" dediği, kaynaklarda bânisine izafe-

ten diğer Sâhibiyye Medresesi diye zikredilen bu yapı, yivli minareleri, eyvan ve mescidinde kullanılan "gökrenkli" mavi ve turkuaz renkli çinilerinin yoğunluğu sebebiyle zaman içinde Gökmedrese adını almıştır.

Sivas Kalesi'nin güneyine, şehrin girişinde Kayseri Kapısı'nın karşısında yaptırılmış olan bu eser ihtişamı ile Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir prestij binasıdır. Sivas Gökmedrese, Selçuklu taçkapıları içinde beyaz mermerden yapılmış olması, ön yüzdeki tutarlı geometrik düzenlemesi, bezeme programı bakımından gösterdiği bütünlük ve üzerinde yükselen minareleri ile âbideleşen bir eserdir. Türk plastik sanatında, mimarisi, taş bezemeleri ve çinileri ile inancı taşa dile getiren müstesna bir eser, âdeta taşa yansıyan şiirdir. Merhum hocamız Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, "Sivas bir yüzükse, onun kaşı Gökmedrese'dir" demişlerdi.

Gökmedrese'yi yaptıran ünlü Selçuklu baş veziri Sâhib Atâ Fahreddin Ali'nin görevi 1249-1279 yılları içinde Anadolu idaresinin çok karışık bir devresine rastlar. Bu dönemde memleket idaresinin ağır yükünü taşımış olan sâhib/baş vezir ve "bir hükümdar kadar güçlü" Sâhib Atâ Fahreddin Ali, Anadolu Selçuklu döneminde

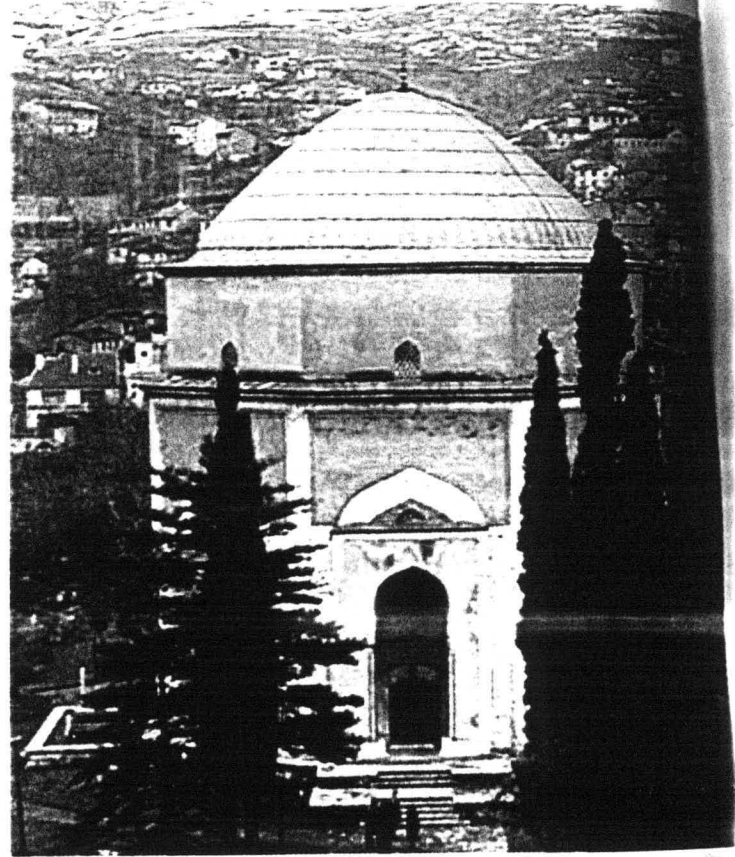
selir ve tamamen çinilerle kaplıdır. Timur'un timsali olan bu kubbe, onun başşehirinde yüzyıllarca otuz beş metre yüksekliği ile şehre uzaktan gelenleri kaç kilometre öteden parıl parıl parlayan çinileriyle etkilemiş olmalıdır.

Gur Emir'de Bursalı veya Anadolu ustalar çalıştırılmış mıdır, bunu bilemiyoruz. Semerkand'ın hangi abidevi yapısında Rumlu ustaların izleri var, ondan da haberdar değiliz. Fakat onlardan sağ salim dönenler olmuş mudur? Olduysa eğer, Yeşil Türbe'nin yapımında emeği geçenler var mıdır? Türbedeki Türkistan çinileri yapanlar, Türkistanlı ustalar mıydı, yoksa Semerkand'a giden ve orada bu fenni öğrenip Bursa'ya adet edebilen Anadolu hünere sahipleri mi?

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın meşhur şiirinde ifadesini bulan Bursa'da zaman, bir anlamda Türkistan zamanı olabilir mi? Semarkand'da Gur-ı Mir'in zamanı ile Yeşil Türbe'nin zamanı Türkiye ile Türkistan arasında en azından şekil yönünden bir sabitleme yapmamıza imkân sağlar mı? Yoksa bu Türkiye ile Türkistan arasında son sabitleme midir?

Çelebi Mehmet devri mimarisinden sonra Türkistan zamanını başka bir mimari eserimizde hissedebilir miyiz? Bu sanırım erken verilmiş bir hüküm olur. Türkiye-Türkistan ilişkileri, Çelebi Mehmet'ten sonra da sürer. Fatih devrinden bir örneğini hatırlayabiliriz mesela. İstanbul'daki Çinili Köşk hemen aklımıza gelir. Belki II. Bayazid devrinde de görülür benzerlikler. O zaman da sürer alışveriş. Ya sonra? Yavuz'dan sonra bu tesiri görmek belki de imkânsızlaşır. Ve zaten görülmez. Çünkü araya Şah İsmail'in önce Kızılbaş, sonra Şii İran'ı girer. İran'ın katı Şii bir coğrafyaya dönüştürülmesi, Türkiye-Türkistan ilişkilerini ciddi şekilde etkiler. Türkistan'dan esen rüzgârlar, İran'ı atlayıp Türkiye'ye ulaşamaz. Türkiye'den Türkistan'a doğru da rüzgârlar esmez. Türkistan doğuda Şii İran'a karşı hayli katı Sünni bir kale oluşturur, Farsçanın Orta Asya'da devam eden tesirine rağmen İran'la ilişkiler zayıflar. Türkiye batıda aynı şeyi yapar. İran ise bir Şii kalitesi olarak, sanat itibarıyla Timurlu tesirlerini sürdürür. Bu tesirler belki Hind'e gider ama, artık Türkiye'ye, Osmanlı'ya gelmez.

Emir'in Gur'undan çıkıyoruz. Bazı arkadaşlar, türbenin altında asıl mezarlığı, kabirleri merak ediyor. Türkiye'den gelmemizin hatırına, türbenin altındaki mezarlık kısmını açıyorlar. Biz daha fazlasında yokuz. Zaten, Timur'un kemiklerinin tamamını bile burada muhafaza edilememiş. Sovyet idaresi, bazı kemikleri

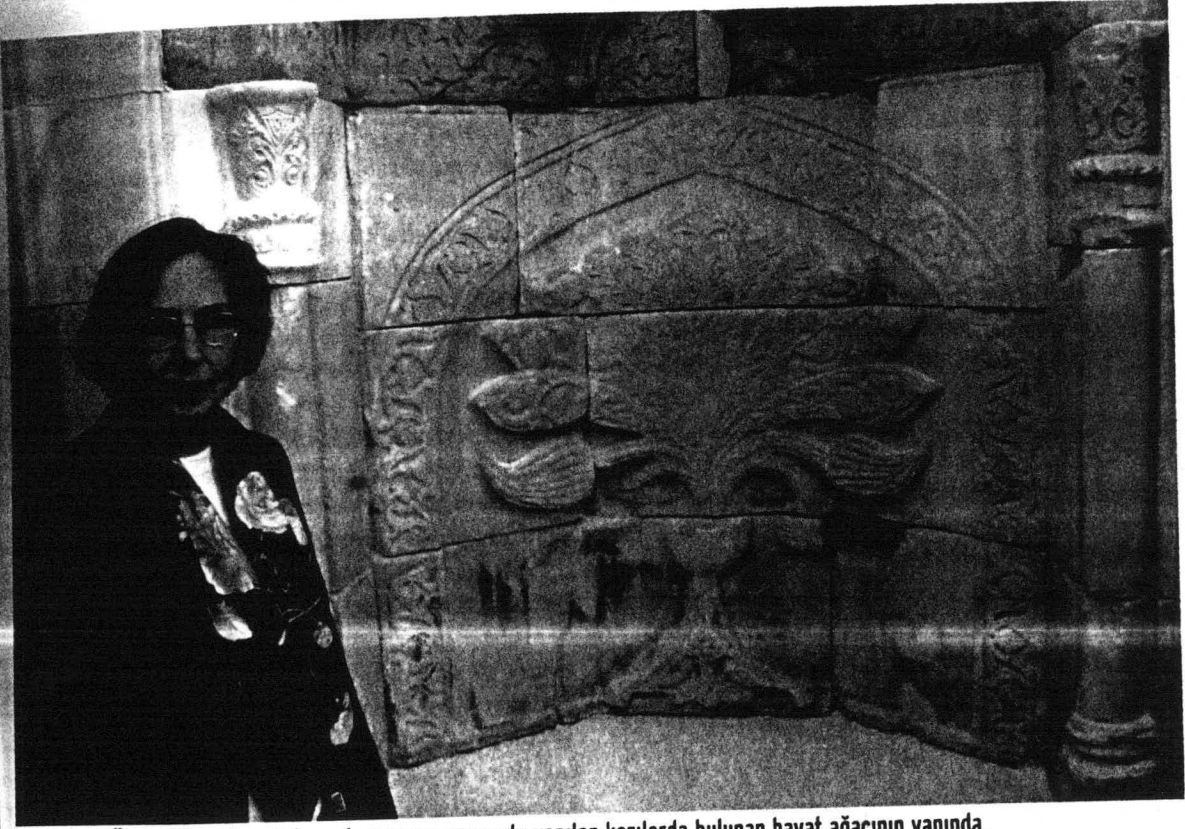
Bursa'da Yeşil Türbe

ni merkeze aldırılmış. Galiba bundan Timur'un eşkalini çıkarmışlar ve büstünü yapmışlar.

Arkadaşlarımız Timur'un na-tamam kemiklerinin bulunduğu bölmeye inerken biz Timur'un Gur'una nazır bir dükkânda dondurma yiyor ve meşrubat içiyoruz. Yanında muhtemelen küçük erkek kardeşi olan bir oğlan çocuğu ile ergenliğe geçiş çağında küçük bir kızcağzın yüzü ve bilhassa kaşları dikkatimizi çekiyor. Bu Osmanlı minyatürlerinde de çok sık gördüğümüz cinsten bir yüz ve çatık kaş. Küçük kızcağız eski nakış resimlerden çıkıp karşımıza gelmiş gibi âdeta. Muhtemelen Osmanlı nakkaşları geleneğe uyarak sonuna kadar bu yüzü, bu kaşı resmetmeye devam ettiler. Bu Türkistan güzelleri, belki de şimdilerde "Tacik" denilen ve ayrı bir devlet kimliği kazandırılan kavme mensup güzellerdi.

* D. Mehmet Doğan'ın yakında yayınlanacak *Türkistan/Türkiye-Türk Kimliğinin Coğrafyaları* adlı kitabının bir bölümü.

† Klavye, *Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat*, çev. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul 1975, s. 167.

■ Müjgân Üçer, Gökmedrese'nin restorasyonu sırasında yapılan kazılarda bulunan hayat ağacının yanında.

bilgisi, zekâsı, devlet adamlığı, serveti ve hayırseverliği ile ünlenmişti. Bu sebeple, "Ebû'l-Hayrat" olarak anılmış olan Sâhib Atâ ömrü boyunca, Anadolu'nun birçok yerinde hayır eserleri yaptırmıştır. Gökmedrese'den başka, Konya'da, İnce Minareli Medrese olarak bilinen Sâhib Atâ Dârülhadis'i başta olmak üzere birçok eserin de bânisidir. Gökmedrese'nin vakfiyesi, Sâhib Atâ Fahreddin Ali tarafından, Hicri 679/Miladi 1280 tarihinde tanzim ettirilmiştir. Vakfiyesinde belirtildiğine göre medreseyi, yazlık ve kışlık odaları, mescidi, kütüphanesi, dâr-ı ziyafeti, iki çeşmesi ile bir külliye olarak yaptırmıştır. İmaret ve güney kısmında bulunduğu söylenen hamamı ise günümüze gelememiştir.

Gökmedrese'yi inşa eden Konyalı Kâlûyân (Kâlûyâne'l-Konevi) adlı ünlü bir sanatkârdır. Ahmet Eflâki, Âriflerin Menkıbeleri adlı eserinde; Kâlûyân'ın Hıristiyan asıllı iken Mevlânâ'yı tanıdıktan sonra Müslüman olup onun müritleri arasına girdiğini, resim sanatında ve tasvirde eşi bulunmayan bir sanatkâr olduğunu belirtmektedir. Sivas Gökmedrese cephesindeki çok başarılı, deneyimli tasarımı, taş ve tuğla bezemelerindeki oran, ahenk ve inşaatla birlikte, çini atölyeleri-

nin de sorumluluğunu taşımış olan Kâlûyân, bu eseri ile sanatının doruğuna ulaşmıştır.²

Selçuklu sanatının anıtsal yapılarından olan Gökmedrese, genel olarak kesme taştan inşa edilmiş, açık avlulu, iki katlı, dört eyvanlı plan şeması gösteren bir medresedir. Medresenin kapısının dış kısmının etrafında kemerin çevresinde mermere, Kur'an-ı Kerim'in Bakara suresinin 285 ve 286. ayetleri (Âmene'r-Rasûlü...) işlenmiştir.³

Giriş eyvanının yanlarındaki karşılıklı iki kapıdan sağdaki medresesin mescidine, soldaki dârülkurâ/dârütedris (dershane) kısmına açılır. Mescidin ve dershanenin avluya ve dışarıya bakan karşılıklı birer penceresi vardır. Avluda dikkati çeken hususlardan biri de her hücrenin kapısı üzerindeki yazılardır. Bunlar daha çok bilime, doğruluğa ve iyilik yapmaya ait ayet ve hadislerden alınmıştır.

Gökmedrese'de, taçkapının bezemeli yüzey kaplamaları, üç farklı mermer ile gerçekleştirilmiştir. İki renkli kilit taşlarından, kemer ve sövelerin bütünleşmesiyle oluşan, kapı kemerinde köşe kilit taşlarında, yepyeni ve benzersiz olarak, yedi dilimli iri bir yaprak

yüzeyinde, her dilimin üzerinde ve ikisi de yaprağın ortasında olmak üzere dokuz adet hayvan başı kabartması, hayvan figürlü bezeme olarak iki tarafta yer alır. Hayvan başları, Türk sanatının popüler bir bezeme şeklidir ki bu kompozisyonun zodiak (üzerinde on iki takımyıldızın sıralandığı burçlar kuşağı) ile ilgisi vardır. Türklerin on iki hayvanlı Orta Asya takviminde bu hayvanlardan bir kısmı mevcuttur.

Gökmedrese'ye adının verilmesinde etkili olan minarelerin, girişteki eyvanın sağındaki mescidin ve iki yan eyvanın firuze renkli nefis mozaik çinileridir. Bunlardan; mescidin kubbesi, içleri düzgün tuğla sırası, derz aralarına yerleştirilmiş firuze ve mor renkte küçük kare çinilerin meydana getirdiği baklavalar ve zikzak hatlardan oluşan zengin bir programla bezenmiştir. Mescit kubbe kasnağında beyaz alçı zemin üstüne koyu mor çinilerden kesilmiş zarif çifte yaprakları taşıyan kıvrık dallı bir şeridin alttan ve üstten çevrelediği geniş bir yazı şeridi dolaşır. Bu yazı Hz. Peygamber'in üç hadisi olup, firuze renk üzerine patlicani renkli çinilerle nesih harflerle yazılmıştır.

Selçuklu çini sanatının en zarif ve güzel örneklerinden biri olan mihrabın yüzeyi, firuze ve mor renkli çini mozaikle kaplanmıştır. Beş bordürle çevrili mihrabın yukarı kısmının ön yüzü bugün yerindedir. Çevre bordürlerin koyu mavi ve firuze çinilerinin düzeni ve

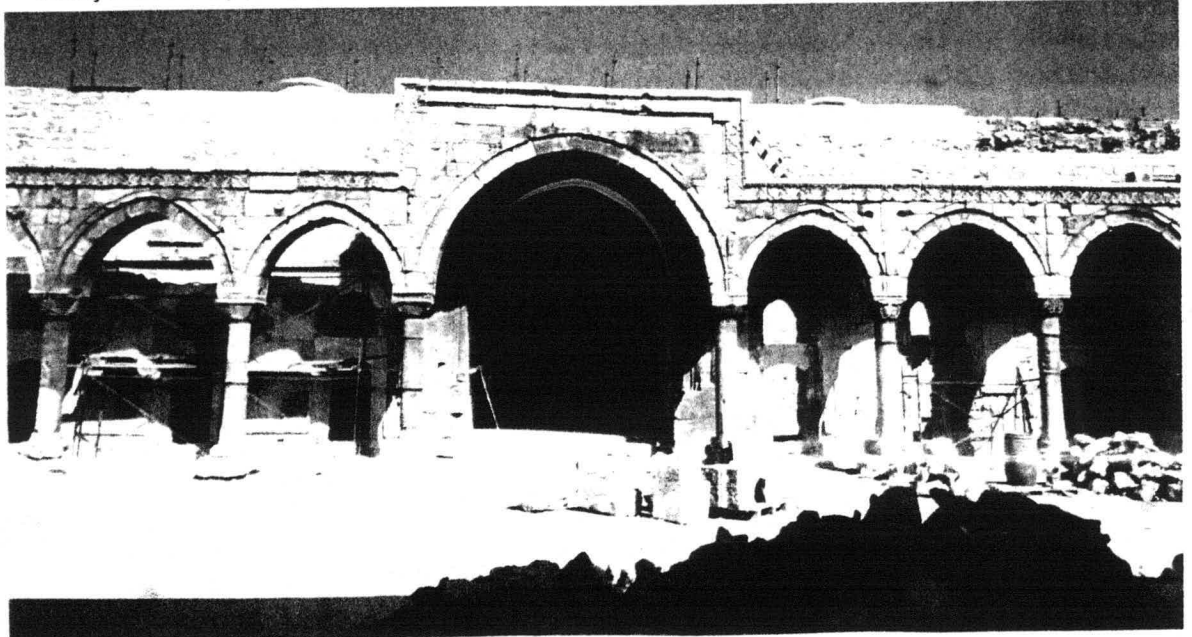
biçimi aynıdır. Mihrabın çevresinde, firuze zemin üzerine mor çinilerden kesilmiş çiçekli nefis küfi yazı ile *Ayetelkürsi* bulunmaktadır.

Hayat Ağaçları

Anadolu Selçukluları mimari süslemede, sembolik anlam taşıyan *Hayat Ağacı* motifini bir tutku ile kullanmışlardır. Evrenin direği, barışın, bereketin, bilimin, hikmetin, kudretin ve sonsuzluğun sembolü olarak *kozmetik ağaç* gibi soyut anlamlar yüklenmiş olan hayat ağacı, devletin koruyucu gücünü sembolize etmesi ile *devlet ağacı* olarak da nitelendirilmekte, *kutsal ağaç*, *altın ağaç*, *cennet ağacı* gibi adlar da almaktadır. Hayat ağacı, etnolojide, hayatın ve evrenin sürekli yenilenmesi ile ölümsüzlüğü ve verimliliği simgeleyen, insanla hayat arasındaki ilişkiyi gösteren *efsane ağacı* olarak da tanımlanmaktadır.⁴

Hayat Ağacı, eski Türk inanç sistemi olan Şamanizm'e göre dünyanın merkezini belirleyen, genellikle kuşlar ve kartallarla betimlenen ağaç olup, Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde cennet anlamını da kazanarak çini, taş ve benzeri bezemelerde oldukça sık kullanılmıştır.⁵ Anadolu Selçuklu döneminde taş bezemelerden başka örneği az sayıda ulaşılan tekstil örneği kumaşlarda da hayat ağacı yer almıştır. Selçuklu dönemi

■ Restorasyonu uzun yıllar sürüncemede kalan Gökmedrese'nin avlusundan bir görünüş. Restorasyon tamamlandığında bu muhteşem medrese, yapıldığı günlerdeki güzelliğine ve ihtişamına kavuşmuş olacak (Fotoğraf: Hayat Ağacı dergisi).

ruze zemin
fis küfi yazı

e, sembolik
itku ile kul-
eketin, bili-
mbolü ola-
enmiş olan
mbolize et-
mekte, kut-
da almakta-
enin sürekli
iği simgele-
eren *eşane*

olan Şama-
n, genellikle
p. Anadolu
ılamını da
oldukça sık
inde taş be-
kstil örneği
çuklu döne-

andığında bu

mi mezar taşları, Ahlat mezar taşları ve daha geç devir mezar taşlarında hayat ağacı motifi sıkça kullanılmıştır. Osmanlı döneminde daha çok halk sanatlarına özgü bezeme ögesi olarak, madeni eşya üzerinde bakır kaplarda, halı, seccade, kilim, kumaşlar, işleme ve bas-kılar, keçe ve örmeleri içine alan zengin bir tekstil alanında da kullanılmıştır.

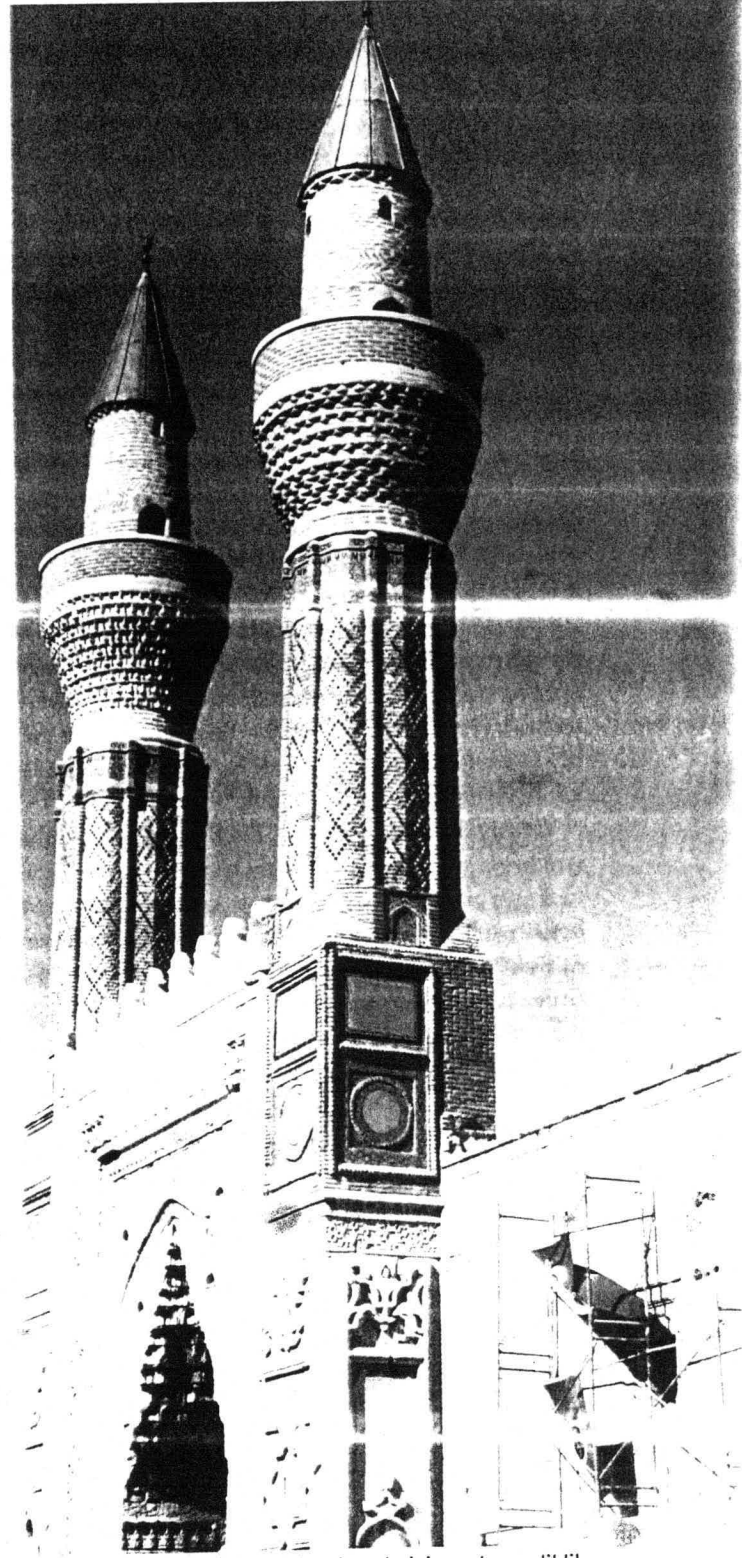
Selçuklunun hayat ağacı motifi taşıyan örneklerinden; Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası (1229), Kubadâbad Sarayı (1236), Kayseri Karatay Kervansarayı (1240), Konya İnce Minareli Medrese / Sâhibâtâ Dârü'l-Hadisî (1263-1268). Sivas Gök Medrese / Sâhibiyye Medresesi (1271). Kayseri Döner Kümbet / Şâh Cihan Hatun Kümbeti (1278). Erzurum Çifte Minareli Medrese (1293) ve Erzurum'da Yakutiye Medresesi'ndeki hayat ağacı (1310) tasvirleri büyük bir ustalık ve estetikle işlenmiş, geometrik, bitkisel, figürlü plâstik ve vazıdan alan süslemelerde, Selçuklu'nun Anadolu kimliği içinde Eski Türk inancının izleri de muhafaza edilmiştir."

Sivas Gökmedrese'de taçkapının sağ ve solunda, minare kaidelerinde birbirinin aynı olan iki hayat ağacı bulunmaktadır. Bu bölümlerde, ortada yer küreyi sembolize eden sekiz köşeli yıldızın altında sivri kemerli panolar içerisinde hayat ağacı yer alır. Üçgen saptan karşılıklı simetrik olarak çıkan köklü, gövdeli, dalında kuş, yaprak, çiçek ve narlardan oluşan bitki demetleri şeklinde üsluplaşmış bir ağaç motifidir. Birleşik yaprak demeti kabartması arasında nar, diğer yapıklarında narlar ve kuşlar, bu motifin en üstünde de, cepheden tasvir edilmiş, kanatları ile uçacak gibi olan tek başlı bir kartal figürü bulunur. Sivas Gök Medrese'deki bu hayat ağacı çift tabakalı süslemesinin, gölge ışık tesirlerine yol açması, işlenişindeki teferruat ve itina, malzemesi mermer olduğu için çok gösterişlidir."

Yeni bir hayat ağacı

Gökmedrese cephesinde bulunan hayat ağacı, Sivas ilinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasını sağlamak doğrultusunda faaliyette bulunan Sivas Hizmet Vakfı'nın da sembolüdür. Sivas Hizmet Vakfı tarafından *Hayat Ağacı* adıyla yayımlanan kültür ve sanat dergisi kökünü gelenekten alıyor. "Sivaslı ve Sivas'ı sevenlerin can suyu ile beslenen *Hayat Ağacı*, dergisiyle meyvesini veriyor."

Sivas Gökmedrese'de 1995-1996 yılında, Burhan Bilget başkanlığında yapılan temizlik ve kazı çalışma-

Gökmedrese'nin taçkapısıyla minarelerinin restore edildikten sonraki görünüşü (Fotoğraf: Hayat Ağacı dergisi).

sında, eserin avlusunda, her bir parçası ayrı yerlerde olan ve sekiz parçadan oluşan 100x130 cm ebadında bir başka hayat ağacı bulunmuştur.⁹ Önceleri eserin neresinde olduğu bilinmeyen bu hayat ağacı motifinin, Gökmedrese'nin hâlen devam eden restorasyonunda, anıtın büyük eyvanında yer aldığı tespit edilmiş ve buraya mihrap olarak konulmuştur.

Dr. Zekeriya Şimşir, kendisine fotoğrafını gönderdiğim bu hayat ağacı motifini şu şekilde tanımlıyor: "Dairevi planlı bir nişin içerisinde büyük mermer bloklar üzerine işlenen hayat ağacı motifini üst kısmı sivri teğet kemerli bir rumî bordürü çerçevelemektedir. Yüksek kabartma tekniğinde işlenmiş olan desen simetrik bir tasarıma sahiptir. Hayat ağacının çıktığı kaidede ortada hilâl şeklindeki agraftan aşağıya doğru çatallanan dilimli rumî motifleri tabanda spirallerle nihayetlenir. Rumilerin çatallandığı noktalara tersdüz şeklinde tepelik motifleri yerleştirilmiştir. Ağacın gövdesinde, simetri eksenindeki agraftan içerisinden çıkarak yanlara ve yukarıya doğru kıvrılan yedişer adet yan yaprak ile en tepede de bir adet olmak üzere on beş iri yaprak yer almaktadır. En alt sıradakiler mahiyeti anlaşılmayacak derecede kırıktır. İkinci sıradakilere yivli yapraklar işlenmiştir."

Gökmedrese'ye 26 Şubat 2008 günü, yeni bulunan hayat ağacını ve üzerindeki meyveleri tekrar görmek için gittim. Bu dairevi hayat ağacının üç, dört ve beşinci sıradaki iri yaprakların ucunda nar, dallarında da kiraz salkımları bulunuyor. Orta eksene yerleştirilen en üstteki iri yaprağın içerisine de iki yana kıvrılmış hurma dalı yer alıyor. Sanatkâr tarafından taş işlenmiş bir cennet tasvirini andıran bu Hayat Ağacı, Vâkıa suresinde "Düzgün kiraz ağacı (Sidre, Arabistan kirazı), meyveleri salkım salkım dizili muz ağaç-

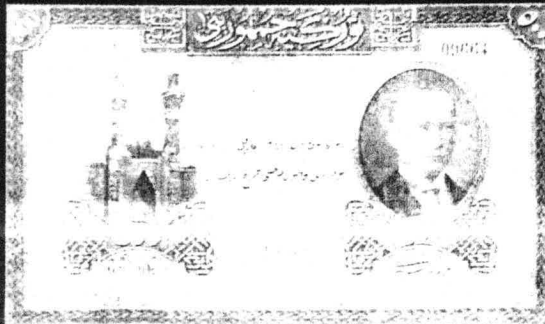
ları..." mealindeki 28 ve 29. ayetlerle başlayan cennet tasvirini düşündürüyor. Hayat Ağacı'nın tepesinde iki yanda hurma salkımı bulunuyor ki hurma ve nar da *Kur'an-ı Kerim*'deki cennet meyvelerindedir. Dalların arasında bütün canlılığı ile asılı duran kirazlar, minyatürlerde gördüğümüz, nahillara asılmış turfanda kiraz meyvelerini hatırlatmaktadır. Gökmedrese'nin 2008 yılında da hızla devam büyük onarımında yeni bulunan Hayat Ağacı büyük eyvana mihrap olarak yerleştirilmiş bulunuyor.

Gökmedrese'nin taçkapısında hâkim olan bitkisel bezemeye paralel olarak, avluyu çeviren revak sütunlarının başlıklarında da dört yüzde tekrarlanan motif, kanat hâlini almış rumî ve ortadaki palmetle stilize figür ifadesini yansıtmaktadır. Bir diğer sütun başlığı ise cephedeki hayat ağacının sanki daha küçük bir örneği şeklindedir.

Cennetin sembolü

Anadolu Selçuklu yapılarındaki hayat ağacı tasvirinde, vazo ebedi hayat suyu ihtiva eden semboldür. Palmiyeye benzeyen ağacın dalları ve nar da cennetin sembolüdür. Hayat ağacına eşlik eden hayvanlar; çift başlı kartal-ejder başı veya aslan çifti daha geç örneklerde görülmektedir. Anadolu Selçuklu sanatında, aslandan sonra en fazla kullanılan figür genel olarak kartal olarak kabul edilen avcı kuşlardır. Kuşların sembolik izahı; koruyucu unsur, nazarlık, tılsım, asalet, kudret ve kuvvetin sembolü olarak açıklanır. Hayat ağacı tasvir edildiği esere, önemli bir yapı olduklarını belirtici değer kazandırır. Türkler ana yurtlarından getirdikleri konuları, stili ve sembolleri yaşatmaya devam etmektedirler. Moğol akınından sonra-

efemera efemera efemera

Cumhuriyet'in ilk yıllarında basılan 500 liralık banknotun ön yüzünde Gökmedrese, arka yüzünde ise Sivas'ın genel görünüşü yer alıyordu.

ki geç devirlerde bu eski gelenekler kuvvetlenmiş olarak tekrar canlanır."¹⁰

Sivas'a 1648 yılında gelmiş olan Evliyâ Çelebi, seyahatnamesinde Gökmedrese'nin ihtişamından ve taş nakşedilen motiflerinden şöyle bahsediyor:

"Kızıl Medrese denilen şaşılacak bir medrese vardır ki İslâm diyarında böyle bir ilim yuvası ne yapılmıştır, ne de görülecektir. Timur binayı gördüğünde, hayrette kalarak şaşkınlıkla seyretmiştir. Kale kapısı gibi yüce bir kapısı var ki gören kimsenin aklı başından gider. Üstad bu kapının sağ ve solundaki yüksek eşiklere Cenab-ı Hakk'ın kudretiyle yarattığı çiçeklerin şekillerini öyle bir nakşetmiştir ki gören ibretli bukalemun sihri zanneder. Zamanla bazı yerleri bozulmuştur. Bu medresenin mutlaka görülmesi ve her tarafta anlatılması gerekir. Medrese iki katlı ve içinde seksen oda vardır. İlim öğrenen talebe efendiler kışın alt katlarda, yazın ise üst katlarda öğrenim yaparlar. Vaktiyle gelirleri öyle sağlamış ki evkafı sayesinde her gün öğrencilere iki defa sekiz türlü nefis yemekler fâğfuri kâseler içinde verilmiş. Fakat hâlâ öğrencileri bu nimete sahip olmayan riyâsız kimselerdir. Allah hidayet eyleye."¹¹

Evliya Çelebi, taçkapı çerçevesinin sağ ve solundaki "türlü çeşitli çiçekler" olarak tanımladığı figürlerden, minarelerin kaidelerinde yer alan hayat ağaçlarını mı, yoksa yedi dilimli yaprak içinde yer alan hayvan başlarını mı kasdetmektedir? Evliyâ Çelebi'nin Gökmedrese'den, "Kızıl Medrese" olarak bahsetmesinin sebebini de bir ikinci vakti gittiğimde anladım ve güneşle, inancın taşa yansıyan şüirini temâşâ ettim. Sivas ufkunda eğilmeye başlayan güneşin ışıkları Gökmedrese'nin cephesindeydi ve mermer taçkapısı aynen Evliyâ Çelebi'nin tasvir ettiği gibi güneşin kızılımsı rengini muhteşem bir ayna gibi aksettiriyordu.

Sivas'ın yüzünün beton peçelerin örtmediği günlerde, Sivas'a Kardeşler Dağı'ndan gelenler, minarelerin çinilerine yansiyarak parlayan güneşin ışıklarıyla da büyülenirlerdi.

Gökmedrese'nin bezemeleri

Mimarisi, taş bezeme ve çini süslemelerinin ihtişamıyla, bir kitabın sayfaları gibi önümüze açılan Gökmedrese, insanları eğitmek, aydınlatmak gibi evrensel mesajıyla beraber zirveye ulaşmış sanat ve estetik değerini de günümüze taşıyor. Bu nadide eseri yaşatmak ve işlerlik kazandırmak için T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan kapsamlı onarımda, önce zemin güçlendirme ve temel takviyesi yapılmış, binayı korumak için geçici olarak çelikten çatı örtüsü kurulmuştu. Hızla ilerleyen onarımla eskiyen, yıpranan taşlar ve dökülmüş çiniler yerine konulmuş bulunuyor. Bu restorasyon devam ederken Gökmedrese'nin mermer ve çinilerindeki eşsiz bezemeleri de sanatkarlar tarafından yorumlanıyor. Türk süsleme sanatını öğreten, sevdiren ve yaşamasında öncü olan sanatkar hocamızın kurduğu ve adıyla özdeşleşen Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Nakışhanesi'nin Gülbün Mesara başkanlığındaki sanatkarlar ekibi Gökmedrese'nin bezemelerini, hayat ağaçlarını, taşın ve çininin renk ve dokusuna uygun olarak yorumluyorlar. Kitap olarak yayımlanacak olan bu çalışma da son aşamasına gelmiş bulunuyor.

Ülkenin en zor günlerinde, inşa ettirdiği Gökmedrese ile milli kültürümüzü dağılmaktan kurtarmayı amaç edinen, vakfiyesinde, medreseye alınacak öğrencilerde tefrik yapmadan birlik, beraberlik ve dirlik içinde dini ve ilmi tahsil yapmalarını sağlayan Sâhib Atâ Fahreddin Ali'yi de rahmet ve minnetle anıyoruz.

Ülkenin en zor günlerinde, inşa ettirdiği Gökmedrese ile milli kültürümüzü dağılmaktan kurtarmayı amaç edinen, vakfiyesinde, medreseye alınacak öğrencilerde tefrik yapmadan birlik, beraberlik ve dirlik içinde dini ve ilmi tahsil yapmalarını sağlayan Sâhib Atâ Fahreddin Ali'yi de rahmet ve minnetle anıyoruz.

* Bu sözde "kaş", "taş" anlamına gelmektedir.

¹ Sâdi Bayram-Ahmet Hamdi Karabacak, "Sâhib Atâ Fahreddin Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi XIII*, Ankara, 1981, s. 32-60.

² Haşim Karpuz, "Kâlûyân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.

³ Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, Özbelsan Yayını:1, Sivas (Tarih yok), s. 184.

⁴ Sedat Veyis Örmek, *Budunbilimleri Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1973, s. 69.

⁵ Metin Sözen-Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 102.

⁶ Gönül Öney, "Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu, C: XXXII, Ocak 1968, Ankara, No: 125, s. 27.

⁷ Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1966, s. 58.

⁸ Müjân Üçer, "Selçuklu'nun Erzurum Sivas Kayseri Hattındaki Hayat Ağaçları", *Sivas Kültür Sanat Dergisi Hayat Ağacı*, Sivas Hizmet Vakfı, S:8, Yaz, 2007, s. 38-43

⁹ Burhan Bilget, "Sivas Gökmedrese 1995-1996 Yılı Çalışmaları", *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1997, s. 610, 615.

¹⁰ Gönül Öney, a.g.m., s. 33.

¹¹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, İkra Yayıncılık, İstanbul, 1986, C.3-4, s. 154-168. (Sivas yer adlarına göre düzeltilmiş metin: Adnan Mahiroğulları, *Seyahatların Gözyüze Sivas*, İstanbul, 2001, s. 36). ■